

sanlar nolden ózgeshe dep esaplaymız.

Tómendegishe anıqlanğan $x_1, x_2, \dots, x_{2n}$ izbe-izlikti qaraymız:

$$x_i = \frac{a_i}{P}, x_{n+i} = \frac{b_i}{Q}, (i = \overline{1, n}).$$

Ol jaǵdayda

$$2 = \frac{a_1^2 + a_2^2 + \dots + a_n^2}{P^2} + \frac{b_1^2 + b_2^2 + \dots + b_n^2}{Q^2} = x_1^2 + x_2^2 + \dots + x_{2n}^2$$

ge iye bolamız.

(3) teńsizlikten:

$$x_1^2 + x_2^2 + \dots + x_{2n}^2 \geq x_1 x_{n+1} + x_2 x_{n+2} + \dots + x_n x_{2n} + x_{n+1} x_1 + \dots + x_{n+2} x_2 + \dots + x_{2n} x_n = \frac{2(a_1 b_1 + a_2 b_2 + \dots + a_n b_n)}{PQ}$$

ge iye bolamız. Nátiyjede

$$1 \geq \frac{a_1 b_1 + a_2 b_2 + \dots + a_n b_n}{PQ}$$

teńsizlikti payda etemiz.

Esletip ótemiz, teńlik $x_i = \frac{P}{Q}$ ($i = \overline{1, n}$) shárt orın-

langanda orınlı boladı. Al, bul shárt $x_i = x_{n+i}$ ($i = \overline{1, n}$) shártine ekvivalent.

5-misal. (Chebishev teńsizligi). n sannan ibarat eki $a_1, \dots, a_n, b_1, \dots, b_n$ izbe-izlik berilgen bolsın. Aytayıq, $a_1 \geq a_2 \geq \dots \geq a_n$ shárt orınlansın.

Ol jaǵdayda eger $b_1 \geq b_2 \geq \dots \geq b_n$ bolsa, onda

Ádebiyatlar

1. Ismailov Sh., Qo'chqorov A., Abdurahmonov B. Tengsizliklar-I. Isbotlashning klassik usullari. –Toshkent: 2008.
2. Kudaybergenov K.K., Nasirov P.B., Alauadinov A.K., Xudaybergenov M.K. Olimpiada máseleleri. Metodikalıq qollanba. –Nókis: 2016. 56-b.
3. Madrahimov R., Kamalov N., Yusupov B., Bekmetova S. Talabalar matematika olimpiadasi masalalari. // Uslubiy qo'llanma. – Urganch: 2014. 208-b.

РЕЗЮМЕ

Bu maqolada klassik tengsizliklarni o'rta qiymat haqidagi Koshi tengsizligi, geometrik va garmonik o'rta qiymatlar orasidagi tengsizliklar, kvadratik va arifmetik o'rta qiymatlar orasidagi tengsizlik, Koshi-Bunyakovskiy-Shvarts tengsizligi, Shebichev tengsizligi kabi trans tengsizliklar yordamida isbotlash usullari haqida so'z yuritiladi.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются методы доказательства классических неравенств с использованием неравенств Коши относительно среднего, неравенств между средними геометрическими и гармоническими, неравенств между средними квадратичными и средними арифметическими, неравенства Коши-Буняковского-Шварца, неравенства Шебичева.

SUMMARY

The article discusses methods for proving classical inequalities using Cauchy's inequalities with respect to the mean, inequalities between geometric and harmonic means, inequalities between quadratic and arithmetic means, Cauchy-Bunyakovsky-Schwarz inequalities, Shebichev's inequalities.

ПЕДАГОГИК-ПСИХОЛОГИК ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА СУБЪЕКТГА ДОИР ПЕДАГОГИК ВАЗИЯТЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ

З.К.Курбаниязова – педагогика фанлари номзоди

Ажиниёз номидани Нукус давлат педагогика институти

Таянч сўзлар: таълим тизими, методик таъминот, педагогик-психологик фанлар, педагогик вазиятлар, субъектга доир педагогик вазиятлар.

Ключевые слова: система образования, методическое обеспечение, педагогико-психологические науки, педагогические ситуации, субъективные педагогические ситуации.

Key words: education system, methodical support, pedagogical-psychological sciences, pedagogical situations, pedagogical situations on the subject.

Сўнгги йилларда таълим тизими, шу жумладан, олий таълим муассасаларида ўқув-тарбия жараёнларини ташкил этишнинг ҳуқуқий асосларини такомиллаштиришга катта эътибор қаратилмоқда. Жумладан, Ўзбекистон Республикасининг янги таҳрирдаги “Таълим тўғрисида”ги Қонунида таълим

a)

$$\frac{a_1 + a_2 + \dots + a_n}{n} \cdot \frac{b_1 + b_2 + \dots + b_n}{n} \leq \frac{a_1 b_1 + a_2 b_2 + \dots + a_n b_n}{n}$$

Eger $b_1 \leq b_2 \leq \dots \leq b_n$ bolsa, onda

b)

$$\frac{a_1 + a_2 + \dots + a_n}{n} \cdot \frac{b_1 + b_2 + \dots + b_n}{n} \geq \frac{a_1 b_1 + a_2 b_2 + \dots + a_n b_n}{n}$$

orinli boladı [2].

Dálillew.

(3) teńsizlikten:

$$a_1 b_1 + a_2 b_2 + \dots + a_n b_n = a_1 b_1 + a_2 b_2 + \dots + a_n b_n$$

$$a_1 b_1 + a_2 b_2 + \dots + a_n b_n \geq a_1 b_2 + a_2 b_3 + \dots + a_n b_1$$

$$a_1 b_1 + a_2 b_2 + \dots + a_n b_n \geq a_1 b_3 + a_2 b_4 + \dots + a_n b_2$$

$$\dots \dots \dots$$

$$a_1 b_1 + a_2 b_2 + \dots + a_n b_n \geq a_1 b_n + a_2 b_1 + \dots + a_n b_{n-1}$$

qatnaslarğa iye bolamız, olardı qosıp

$$n(a_1 b_1 + a_2 b_2 + \dots + a_n b_n) \geq$$

$$\geq (a_1 + a_2 + \dots + a_n)(b_1 + b_2 + \dots + b_n)$$

yamasa

$$\frac{a_1 + a_2 + \dots + a_n}{n} \cdot \frac{b_1 + b_2 + \dots + b_n}{n} \leq$$

$$\leq \frac{a_1 b_1 + a_2 b_2 + \dots + a_n b_n}{n}$$

dı payda etemiz.

инсонпарварлик, демократик хусусияти [1] кабилар белгилаб берилган. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сон Қарорида ҳам олий таълим тизимини модернизациялаш, келгусида янада такомиллаштириш ва комплекс ривожлантириш бўйича энг муҳим вазифалар қаторида “ўқув жараёнига халқаро таълим стандартларига асосланган илғор педагогик технологиялар, ўқув дастурлари ва ўқув-услубий материалларини кенг жорий қилиш” масаласи кўндаланг қўйилган [2]. Бугунги кунда бўлажак ўқитувчиларни шахсий ва касбий ижтимоийлаштириш, талабаларда танқидий фикрлаш, ахборотни мустақил излаш ва таҳлил қилиш кўникмаларини ривожлантириш, анъанавий ва инновацион таълим тизимларининг мақбул интеграциясини таъминлаш, бўлажак педагогларда метакомпетентликни ривожлантиришнинг ташкилий-методик тизимини такомиллаштиришга доир қатор ишлар амалга оширилмоқда. Айниқса педагогика олий таълим муассасаларида педагогик ва психологик туркум фанларнинг методик тизимини такомиллаштириш бўлажак ўқитувчиларнинг педагогик касбига бўлган позитив мотивациясининг шаклланишига, креатив қобилиятларининг ошишига замина жаратади. Бунда ўқитувчиларда ижтимоий-педагогик компетентликни ривожлантиришга доир мулоқотчанлик вазиятларини яратиш муҳим аҳамият касб этади. Педагогик вазиятлар яратиш педагогика ва психология фанида самарали натижалар беришга қаратилган методларнинг бири ҳисобланади. Афсуски, олий таълим тизимида бўлажак ўқитувчиларни педагогик фаолиятга ва ўз касбига ижтимоийлашувига йўналтирадиган, бугунги кун талабларини ўзида акс эттирган педагогик вазиятлар етарли даражада ишлаб чиқилмаган. Айниқса, бугунги таълимнинг глобаллашуви ва ахборотлашуви шароитида педагогик вазиятлар тўпламларини яратиш, улардан олий таълим тизимида кенг фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

А.В.Хуторскийнинг вазият “маълум бир шароитни яратувчи шарт-шароитлар ва ҳолатлар уйғунлиги” [5], И.С.Якиманскаянинг “вазият воқеликлар йиғиндиси” [6], -деб изоҳласа, З.Т.Салиеванинг “вазият воқеалар ривож эти натижаси инсонга қизиқиш ҳосил қилувчи аниқ жараёни акс эттирувчи образли, вербал ва аналитик ахборотлар йиғиндисидир” [4] деган таърифларни берган. Ушбу таърифларига таянган ҳолда, биз мулоқот вазиятларини назарий жиҳатдан таҳлил қилдик ва улар орасидан тадқиқот фаразига мувофиқ келадиганларини танлаб олдик. Вазиятларни танлашда биз қуйидаги ижтимоий жиҳатдан мақсадга мувофиқлик, маънавий салоҳиятга эгалик, витагенлик (ҳаётий тажрибага асосланиш), креативлик, тизимлилик, структуралаш, қўшимча ахборотлар билан бойитиш сингари тамойилларга асосландик. Ўқув-тарбия жараёнига табиий йўл билан кириштишга имкон берувчи вазиятларни ишлаб чиқиш ва мулоқотнинг ижтимоий-перцептив услубини танлашга талабаларни ўргатиш мақсадга мувофиқдир.

Шу каби вазиятларнинг бири “субъектга доир вазиятлар” бўлиб, уларни талабаларнинг ёш билан боғлиқ эҳтиёжларини ҳисобга олиш асосида бевосита ижтимоий-педагогик компетентлигини ривожлантириш, ижтимоий перцепция нуқтаи назаридан мулоқотнинг янги, кўпроқ продуктив усулларини танлашга имкон берувчи индивидуал услубни таркиб топтиришга йўналтирилган воқеликлар ташкил этади.

Субъектга доир гуруҳ ҳам ўзида ҳар блокка (ўз-ўзини идрок этиш, ўзининг маънавий ривожланиш даражасини тушуниш, шахсий тажрибани таҳлил этиш вазиятлари) 9 та турдаги вазиятларни ўз ичига қамраб

олди. Мазкур гуруҳга тааллуқли вазиятлардан ўқитувчиларнинг танловига кўра, у ёки бу машғулотларда фойдаланилди. Ушбу вазиятларнинг моҳияти шундаки, мулоқотнинг ижтимоий-перцептив услуби детерминант (етақчи омил) сифатида талабалар ўз-ўзини, ўзининг имкониятлари, истаклари, хоҳишлари, мавжуд тажрибасини чуқур англашига хизмат қилиши билан алоҳида аҳамият касб этади. Бундан ташқари субъектга доир вазиятларнинг ҳар бири бир-бирдан алоҳида жиҳатга эга. Мазкур вазиятларнинг ўзига хосликларини қуйида баён этиб ўтамиз.

“Мароқли саёҳат” ситуациянинг номланиши ўзида асосий маъно акс этган – ўзаро биргаликдаги ҳаракат, ўз-ўзи билан диалогга киришиш. Мазкур вазият турли шаклларда амалга оширилди. Масалан, “Шахс психологияси” бўйича машғулотларда мустақил ишлар (“Болаликка саёҳат”, “Ўзи ҳақида эртақ”, “Менинг туйғуларим рангларда” каби расмлар тўплами) билан боғлиқ вазиятлар қўлланилди. Жумладан, талабаларга маънавий-ахлоқий эртақ тузиш тақлиф этилди. Эртақ мазмунига кўра ҳақиқий ижод намунаси бўлиши ва ўзида мутлақ турмуш қадриятлари – Севги, Ҳақиқат ва Гўзалликни акс эттириши кераклиги тушунтирилди. Эртақларни турли жанрлар, халқона ва янги анъаналар ва ҳатто “модерн” услубда ёзиш тақлиф этилди. Бунда қаҳрамонларнинг (сеҳрли тимсоллар, бахт қуши, доно хонимлар, ишбилармон аёллар) ҳаёлий образлари (кучли, жасур, кўркмас, мулойим ва меҳрибон) ҳам иштирок этди. Улар ўз йўлида қатор тўсиқларни енгиб ўтиб ёмонликлар, “бутун дунёни сув босиши” билан курашишди, ёввойилар, ёмон рухлар, “галактикани босиб олишга уринганлар”, ўғри-ҳакерлар устидан ғалаба қозонишди, кишиларга ёруғлик, ишонч, умид, муҳаббат, ҳақиқат ва адолат ҳадя этишди. Табиийки, бу қаҳрамонларнинг ҳаммаси ҳам талабаларда ўз-ўзида пайдо бўлмади. Талабалар уларнинг шахсий оламини ўрганишди ва унинг ҳолатини эртақда тўлиқ онгли равишда акс эттирди, қаердадир яхшилик ёмонликка қарши курашди, қаердадир қаҳрамонлик ва соткинлик бор. Эртақнинг ҳар бир қаҳрамони ўзининг характери, ютуқ ва камчиликлари аниқ бир инсоннинг шахс сифатидаги хусусиятларини ифода этди.

“Ҳаётдан лавҳалар” вазияти ҳам ижодий тусга эга бўлди: талабаларга ҳаётдаги мавжуд муаммоларни: ёлғизлик, мулоқотнинг чекланганлиги, шахслараро қарама-қаршилик, ижтимоий очиклик, социумга сингиб кетиш, ўзидан кўрқиш, ўзини ўзи қабул қилмаслик, ўзидан ҳафа бўлиш, айтган гаплари, қилган ишларидан (ёки айтмаган, қилмаган) афсус қилиш, ўзининг кучига ишонмаслик, ўз-ўзига ишонччи намоён этиш, ўз-ўзига ҳурмат ва бошқалар. Талабаларнинг вазифаси танишлари орасидан мазкур хусусиятларга мос келадиганларини аниқлаш ва кейин мазкур параметрлар бўйича ўзини таққослаб баён этишдан иборат бўлди. Мазкур вазиятларни амалга оширишда ўқитувчи алоҳида роль ўйнади, қайсики, шахснинг ички олами алоҳида такт ва инсонни шахс ривожининг барча ўзига хосликлари билан қабул қилиш, ишонч муҳитини яратиш ва чуқур мулоқотга киришиш, ҳаракатларнинг аниқлигини талаб этади. Шунинг учун мазкур вазиятлар кўп жиҳатдан педагогика ва психология фанлари ўқитувчиларига мўлжалланган бўлиб, талабанинг ички оламига таъсир кўрсатишнинг фасилитацион усули сифатида фойдаланишди.

“Ўз-ўзини намоён этиш” вазияти ҳаёлот, образларни куришда ностандарт усулларни юзага келтириб, ўзаро биргаликдаги ҳаракат жараёнида “шахсий муваффақиятга эришиш”нинг асосий “сирлари” ва шарт-шароитларини ишлаб чиқиш имконини берди. Унинг моҳияти шундан иборат бўлдики, бутун семестр давомида ўқув иши ташкил этилди (масалан, “Умумий

педагогика”, “Умумий психология”, “Педагогика назарияси ва тарихи”, “Психология назарияси ва тарихи”, “Тарбиявий ишлар методикаси”, “Ижтимоий педагогика” фанлари бўйича амалий машғулотлар ҳар бир талаба ўзини бектакрор қиёфаларда тасаввур қилиш имконига эга бўлди: сиёсий – президент, таълим вазири, депутат; ижтимоий – ота-она, бола, оиланинг яқин дўсти, устоз; касбий – директор, меҳнат ва бандликка қўмаклашиш маркази раҳбари, ходимлар бўлими бошлиғи, психолог, ижтимоий иш ходими, банк бошқарувчиси ва ҳақозо). Ўз-ўзини намоён этиш “Озодлик майдони”, “Спик-парк”, қонунчилик палатаси мажлисларида нутқ сўзлаш, ишга жойлашиш, интервью бериш каби шаклларда амалга оширилди.

“Ўз-ўзини ташхис этиш” туридаги вазиятлар доирасида қуйидаги шкалаларни ўз ичига олган қатор методикалардан фойдаланилди: Фейянинг “Бошқаларни қабул қилиш шкаласи”; Куа-Медлейнинг “Душманлик шкаласи”; Кэмпбеллнинг “Олийжаноблик шкаласи”; Розенбергнинг “Ишонч шкаласи”; Бантнинг “Манипулятив муносабат шкаласи” [3]. Мазкур методикалар қуйидаги курсларда фойдаланилди: “Психодиагностика ва экспериментал психология”, “Мулоқот психологияси”, “Шахс психологияси”. Бироқ мазкур методикалардан бошқа педагогик-психологик фанларни ўрганишда ҳам фойдаланиш мумкин. Талабаларнинг мустақил ишларидан сўнг уларнинг талабига биноан маслаҳат ўтказилди. Шунинг қайд этиб ўтиш лозимки, талабалар ушбу топшириқни бажаришга қатъиям қаратишди ҳамда ўз-ўзини ташхис этиш натижалари кенгайтирилган тарзда таҳлил қилинишини илтимос қилишди.

Навбатдаги “Шахсий танлов” вазиятида аввалгиларидан фарқли равишда ўқув ва малакавий педагогик амалиёт жараёнида амалиётчи-талабаларга ўз “ўқувчилари”нинг шахсий муаммоларини тадқиқ этиш мақсадида саволларга (эркин танлов ва жавобгарлик, ҳаёт мазмунини, “Мен кимман?”, “Бу дунёда нима бор?”) жавоб излаш таклиф этилди. Мазкур вазиятлар талабаларга “мулоқотнинг экзистенциал (қандай бўлса, шундай мавжуд) архитектоникасига йўналганлик”ни ўргатиш учун зарур бўлди. Чунки фақат бошқа инсоннинг нозик туйғуларини диққат билан кузатиб ижтимоий-перцептив мулоқотга қобилиятлилиқни ривожлантириш мумкин. Бунинг учун талабалар амалий машғулотларда экзистенциал тадқиқотларни амалга оширишга имкон берувчи тугалланмаган гаплар тўпламини ишлаб чиқишди.

Кўплаб таклиф қилинган саволлар орасидан муҳокама жараёнида қуйидагилар танлаб олинди:

1. Мен эркинликни ҳис қиламан, агар...
2. Жавобгарликни бошқаларга юклайман, агар...
3. Қуйидаги вазиятларда ўзимнинг кучимга ишончсизлик сезаман:
4. Мен миннатдор бўламан, агар бошқа одамлар...
5. Мен кучли оғриқ ва айбдорликни ҳис қиламан, қачонки...
6. Менинг ўйлашимча, ҳаёт...
7. Мен чуқур миннатдорликни ҳис қиламан, агар...
8. Мен ўзимни ноқулай ҳис қиламан, агар...
9. Мен фақат кишиларга ишонаман, қайсики...
10. Мен ҳамма вақт ўзим ҳақимда ўйлайман, ҳам...

Талабалар жуда қизиқарли тадқиқотлар ўтказишди ва уларнинг натижалари тезис сифатида илмий-амалий анжумани материаллар тўпламида чоп этилди.

“Мавжуд ҳолатни англаш самараси” вазиятларини ташкил этиш учун талабалар ўзларига шерик танлашди ва бир-бири билан суҳбат қуришди. Кейин аниқ хатти-ҳаракатларга эътибор қаратиш орқали бошқа одамнинг номидан унинг ҳаётидаги айрим воқеаларни гапириб беришди. Шунинг учун ким ҳақида гап бораётганлигини тинглаётган талаба “ҳикоя

қахрамони” ўрнини, “ҳикоя қилувчи” уни тасаввур қилган ҳолда унинг ролини эгаллади. Ҳикояда “қахрамонлар” учун қизиқарли мавзулар киритилди: уларнинг қизиқишлари, тасаввурлари, оиласи, уй ҳайвонлари қабили. Талабалар ҳикояларини тугатганларидан сўнг қуйидагилар аниқланди: қачонки, шахсан ўзлари ҳақида юритилса, уларнинг ҳаётида бўлиб ўтган бирор бир воқеа айтмай ўтиб кетилиши ёки аниқ талқин қилинмаслигидан эмоционал зўриқиш, ҳиссий ҳаяжонга тушишади. Бу ҳақида уларнинг юзи, мимикасида акс этган ўзгаришлар, “қўшилиш истаги”, тўлдириш, ҳикояда бошқа қўшимчалар киритиш қабилиан гувоҳлик беради. Кўпчилик ўқитувчиларнинг фикрича, мазкур вазиятлардан “Ижтимоий психология”, “Мулоқот психологияси”, “Шахс психологияси” фанларида кенг фойдаланиш мумкин.

Талабаларни шахсий тажрибани таҳлил этиш вазиятларига (“Мен сизни яхши тушунаман”, “Мен: кеча ва бугун”, “Видеотасвир: ишбоп мулоқот”) жалб этиш уларнинг субъект сифатида ҳаётий тажрибасини долзарб ўринга қўйиш имконини берди. “Мен сизни яхши тушунаман” вазияти ўйинли тавсифга эга бўлди. Талабалар жуптикларга бўлиниб, савол-муаммоларни шакллантиришда ва уни “колл-центр” хизматида тақдим этишди. “Колл-центр” хизматида “фаолият юритаётган” талабалар саволларни умумлаштириб, “жонли эфир” тайёрлашди ёки саволларга тезкор жавоб беришди. “Колл-центр” хизмати давомида ҳам шахсий, ҳам ўқув жараёни билан боғлиқ кўплаб саволлар муҳокама қилинди. Мазкур вазиятларда талабаларнинг бевосита кўз ўнгидан гавдаланган реал шахсий муаммолар бўйича жонли мулоқот юзага келди: талаба вақтнинг чегараланганлигига қарамай, ўзининг курсдошининг саволига жавоб берди, бундай мулоқот кейинчалик бошқа кишининг хатти-ҳаракатини таҳлил қилиш ва тушуниш учун бой материал бўлиб хизмат қилди. Талабалар мазкур монологни етарлича маҳорат билан ижро этишди, улар фалсафа, психология, педагогика, социология ва бошқа ижтимоий-гуманитар фанлардан етарлича билимлардан фойдаланишганлигини ҳис қилишди.

“Мен: кеча ва бугун” вазиятларининг бош ғояси талабаларга “Ўзини бошқа киши сифатида” қабул қилишни амалга оширишга доир турли ёндашувларни аниқлаш ва белгилаш таклиф этилганида ўз ифодасини топди.

Вазиятлар мазмуни: талабалар ўзидаги ўзгаришларни излаш мақсадида уч ҳафта давомида ўзларини университетда машғулотларда, уйда, транспортда, курсдошлари, дўстлари, яқинлари билан мулоқот жараёнида кузатиб боришди. Мазкур вазиятларнинг муҳим элементи ўзини тинглаш, кўриш, ҳис қилиш ҳамда когнитив, эмоционал ва хулқ-атвор соҳаларидаги ўзгаришларни таҳлил қилишда акс этди. Уларга самарали мулоқотни таъминлайдиган мақбул ички ҳолатга эътибор қаратиш таклиф этилди.

Турли фан ўқитувчиларининг фикрича, мазкур вазиятлар “Умумий педагогика” фанида “Ижтимоий тарбия”, “Оила тарбияси” мавзуларини, “Мулоқот психологияси” фанида “Хулқ-атворнинг бузғунчи моделлари”, “Ижтимоий психология” фанида “Мен концепцияси шахс ижтимоий ривож натижаси сифатида” мавзуларини ўрганишда кўпроқ яхши самара беради. Чунки мазкур вазиятларни таҳлил этиш воситасида талабаларнинг хулқ-атворнинг конструктив (мулоқотда очкилик, самимийлик, мослашувчанлик) моделини танлаш имкониятини англаши, жавобгарликни ўз зиммасига олиш, нохуш ҳаёл, фикрлардан ўзини тийиш ва ўзидаги ижобий ўзгаришларни кўра олишига имкон яратилади.

Шартли равишда “Видеотасвир: ишбоп мулоқот” деб номланган вазиятлардан ўқув ва аудиториядан

ташқари (давра суҳбати, учрашув, конференция, тренинг ва ҳ.к.) барча машғулотларда фойдаланилди. Уларнинг моҳияти талабалар ўз шахсиятига диққатни жамлай олиш, ўз-ўзини кузатиш, ҳаётдаги ўрни, ҳаётий мақсадни такомиллаштиришдан иборат этиб белгиланди. Чунки шахсий моҳиятни англаш орқали талаба ўзининг ҳаёт йўли, келгуси режаларини шакллантиради. Талабалар у ёки бу шахсий ҳаракатлари, ишбop мулоқот жараёнидаги воқеалар, муносабат, нуктаи назарларни таҳлил этиши учун бир канча ўхшаш вазиятлар яратилди. Шунингдек, улар ижтимоий-перцептив тажриба, инфор­мацион-ижтимоий-педагогик компетентликни бойитишга имкон брутчи видеотасвири-вазиятларнинг аҳамияти тўғрисида ҳам ўз фикрларини билдириб ўтишди.

Талабалар ўзларининг энг яхши маънавий сифатлари (этиборлилик, ғамхўрлик, масъулият, яхшилиқ, ишонч, қувонч ва бошқалар) ифода этилган “Ўзликни англаш” номли видеотасвирларни катта қизиқиш билан қабул қилишди. Айрим талабалар ҳайратланишди, бошқалари бир оз тушқун қайфиятга тушишди – ўз-ўзини ёқтирмай кетди, яна ўзгалари ўзини “химоя”лашга ҳаракат қилишди.

Мазкур босқичда ўтказилган таълимий тажриба-синов ишларининг яхлит таҳлили қуйидаги хулосаларга

келиш имконини берди:

1. Бўлажак ўқитувчиларда мулоқотнинг ижтимоий-перцептив услубини ривожлантирувчи вазиятларни яратиш билан боғлиқ иккинчи ижтимоий-педагогик шарт-шароит амалга оширилди.

2. Мулоқотнинг ижтимоий-перцептив услубини фаоллаштирувчи шартли номдаги объект ва субъектга доир идрок этиш ва ўз-ўзини идрок этиш, тушуниш ҳамда ўзининг маънавий ривожланиш даражасини тушуниш, фаолиятни ва шахсий тажрибани таҳлил этишга доир вазиятлар яратилди. Мазкур ҳолат талабаларнинг вазиятларни таҳлил этиш, баҳолаш, маънавий кадриятлар нуктаи назаридан ахборотга йўналганлик, ностандарт қарорлар қабул қилиш, маънавий-ахлоқий муаммолар ҳақида фикр юритиш қобилиятларини ривожлантириш имконини берди.

Хулоса қилиб айтганда, бўлажак ўқитувчиларнинг ижтимоий-педагогик компетентлигини ривожлантиришда уларнинг турли ижтимоий вазиятларда ўзини тутиши, ўз-ўзини бошқариши, ижтимоий вазиятларга тўғри муносабатда бўлиши, вазиятларни объектив баҳолаш ҳамда вазиятларни ҳал этиш йўллари­ни топиш малакалари билан қуроллантириш келажакда касбий фаолиятни самарали ташкил этишга йўналтириш йўллари­дан бири ҳисобланади.

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни. (23.09.2020). // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 24.09.2020 й., 03/20/637/1313-сон.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сон Қарори.
3. Лабунская В.А., Менджерицкая Ю.А., Бреус Е.Д. Психология затрудненного общения: Теория. Методы. Диагностика. Коррекция. – М.: Академия, 2001. –С.288.
4. Салиева З.Т. Педагогика олий таълим муассасалари талабаларининг маънавий маданиятини ривожлантириш механизмларини такомиллаштириш: Фан доктори. дисс. – Т.: 2017. 243-б.
5. Хуторской А.В. Практикум по дидактике и современным методам обучения. СПб: -Питер: 2004. –С. 541.
6. Якиманская И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. – М.: Сентябрь, 2000. –С. 112.

РЕЗЮМЕ

Мақолада олий таълим тизимида педагогик ва психологик фанларни ўқитишнинг методик таъминоти масаласи таҳлил этилган. Педагогик ва психологик фанларни ўқитиш жараёнида субъектга доир педагогик вазиятларни яратиш бўлажак ўқитувчиларни педагогик касбига ижтимоийлашувига йўналтирадиган методларнинг бири эканлиги ифода этилган.

РЕЗЮМЕ

В статье анализируется вопрос методического обеспечения преподавания педагогических и психологических наук в системе высшего образования. Констатируется, что создание педагогических условий субъекту в процессе обучения педагогическим и психологическим дисциплинам является одним из методов, ориентирующих на социализацию к педагогической профессии, будущих учителей.

SUMMARY

The article analyzes the issue of methodological support for the teaching of pedagogical and psychological sciences in higher education. It is stated that the creation of pedagogical conditions for the subject in the process of teaching the pedagogical and psychological sciences is one of the methods orienting future teachers towards the socialization of the pedagogical profession.

TÁLIM HÁM TÁRBIYA TÚSINIKLERI HÁM ONÍŇ QATNASÍWSHILARÍN SOCIALLÍQ QORǴAW

U.Qayratdinova – magistrant

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti

Tayanch soʻzlar: taʼlim, tarbiya, tarbiyachi, tarbiyalanuvchi, oʻqituvchi, ijtimoiy himoya, mehnat taʼtili.

Ключевые слова: образование, воспитание, воспитатель, воспитанник, учитель, социальная защита, отпуск.

Key words: education, upbringing, educator, pupil, teacher, social protection, vacation.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoev, - «Hámmemizge belgili, rawajlanıwǵıń fundamenti de, mámleketti qudiretli, milletti ullı etetuǵın kúsh de bul – ilim-pán, tálim hám tárbiya. Erteńgi kúnimiz, Watanımızdın jarıq keleshegi, birinshi náwbette, bilimlendiriw sisteması hám perzentlerimizge berip atırǵan tárbiyamız benen tıǵız baylanıslı» dep atap ótken edi.

Tárbiya – anıq maqsetli hám de sociallıq-tariyxıy tájiriye tiykarında jas áwladtı hár tárepleme kamal taptırwǵa, olardıń sanasın, ruwxıy-ádeplilik qádiriyaqlar hám dúnya qarasın qalıplestiriwge qaratılǵan sistemalı process bolıp tabıladı.

Tálim – tálim alıwshılarga tereń teoriyalıq bilim, mamanlıq hám ámeliy kónikpeler beriwege, sonday-aq olardıń ulıwma bilimlendiriw hám kásiplik bilim, mamanlıq hám de kónikpelerin qalıplestiriwge, qábiletin rawajlandırıwǵa qaratılǵan sistemalı process bolıp tabıladı.

Tálim-tárbiya procesi qatnasıwshıları bolsa, bular tálim alıwshılar, er jetpegen tálim alıwshılardıń ata-anaları yaqi basqa nızamlı wákılleri, pedagogikalıq xızmetkerler hám olardıń wákılleri esaplanadı.

Tárbiya atamasınan kóplegen pedagogikalıq atamalar kelip shıqqan: tárbiyashı, tárbiyalanıwshı, tárbiyalanǵan, tárbiyalanǵanlıq, tárbiyalıq. Bulardıń barlıǵınıń deregi, tiykari hám ózegi bir.

Tárbiyashı – insan, áwladlar tárbiyasın iyelew ushın májburiw yaqi záruriy támiynlewshı.

Tárbiyalanıwshı – tájiriyelerdi iyeleytuǵın hám úyrenetuǵın shaxs.

Tárbiyalanǵan – tájiriyelerdi jaqsı iyelegen hám ónimli paydalanıwshı.

Tárbiyalanǵanlıq – shaxstıń sıpat kórsetkishı, tájiriyelerdi jaqsı ólestirgenligi.